

Catalogue of the Riga Jesuit College Book Collection (1583–1621). History and Reconstruction of the Collection = Rīgas jezuītu kolēģijas grāmatu krājuma (1583–1621) katalogs. Krājuma vēsture un rekonstrukcija. Edited by Gustavs Strenga, Andris Levāns; Catalogue edited by Renāte Berga, Laura Kreigere-Liepiņa, Latvijas Nacionālā bibliotēka, Rīga 2021, ss. 623, ISBN 978-9840-850-96-2 (wersja papierowa), 978-9984-850-99-3 (wersja elektroniczna)

Działalność jezuitów w Inflantach od dawna jest przedmiotem badań. O zainteresowaniu historyków tą problematyką świadczą m.in. monografie Gerharda Kleeberga¹ i Vello Helka² oraz edycje źródłowe Eduarda Kurtza³ i Josepha Kleijntjensa⁴. Wśród placówek usytuowanych na północno-wschodnim pograniczu Rzeczypospolitej Obojga Narodów pierwszoplanowe miejsce w dotychczasowej historiografii zajmuje kolegium w Rydze, ufundowane przez króla Stefana Batorego i czynne w latach 1583–1621. Oprócz wymienionych publikacji ilustrujących m.in. dzieje ryskiej placówki należy przytoczyć edycję księgi metrykalnej jezuickiego kościoła pw. św. Jakuba, pełniącego funkcję katolickiej świątyni parafialnej⁵. Niedawno została też opublikowana księga tabulatur organowych przysługująca ryskim jezuitom⁶.

Recenzowana pozycja, zawierająca rekonstrukcję katalogu biblioteki kolegium ryskiego, nie tylko nawiązuje do dotychczasowego dorobku historiograficznego, lecz także kontynuuje badania Józefa Trypučki nad księgozbiorami wywiezionymi do Szwecji w XVII stuleciu⁷. Wydawcy: Gustavs Strenga, Andris Levāns, Renāte Berga i Laura Kreigere-Liepiņa zrekonstruowali księgozbiór składający się z 832 pozycji,

¹ Gerhard KLEEBERG, *Die polnische Gegenreformation in Livland* (Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte, Jahrgang 49, Heft 2 = Nr. 152), Leipzig 1931.

² Vello HELK, *Die Jesuiten in Dorpat 1583–1625. Ein Vorposten der Gegenreformation in Nordosteuropa*, Odense 1977.

³ Eduard KURTZ, *Die Jahresberichte der Gesellschaft Jesu über ihre Wirksamkeit in Riga und Dorpat 1583–1614*, Riga 1925.

⁴ *Fontes historiae Latviae Societatis Jesu = Latvijas vēstures avoti jezuītu ordena arhīvos* (Les sources de l'histoire de Lettonie, t. 3), pars 1–2, ed. Joseph KLEIJNTJENS, Riga 1940–1941.

⁵ Haralds BIEZAIS, *Das Kirchenbuch der St. Jakobskirche in Riga 1582–1621* (Acta Universitatis Upsaliensis, t. 10), Uppsala–Wiesbaden 1957.

⁶ *Quarta Tabulatura Collegii Rigensis Societatis Jesu* (Fontes Musicae in Polonia, seria C; 31), red. Zofia CHANKOWSKA, Warszawa 2021.

⁷ *The catalogue of the book collection of the Jesuit College in Braniewo held in University Library in Uppsala = Katalog księgozbioru Kolegium Jezuitów w Braniewie zachowanego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali*, t. 1: Introduction. Manuscripts. Incunabula, red. Józef TRYPUČKO, Michał SPANDOWSKI, Warszawa 2007.

podzielonych na 33 rękopisy, 43 inkunabuły oraz 756 książek drukowanych wydanych w XVI stuleciu lub w pierwszych dwóch dekadach XVII w.

Księgozbiór kolegium ryskiego formował się od momentu otwarcia placówki w 1583 r. drogą zakupów, darowizn i wymiany z innymi placówkami jezuickimi. Jezuici przejęli ponadto bibliotekę klasztoru cysterek pw. św. Marii Magdaleny w Rydze. Książki służyły przede wszystkim do prowadzenia działalności duszpasterskiej i edukacyjnej, jednak odzwierciedlały też zainteresowania kulturowe zakonników i ich dobroczyńców. O zawartości biblioteki zdecydowało ponadto zorganizowanie przy placówce nowicjatu w latach 1593–1600 oraz seminarium nauczycielskiego w latach 1614–1617. Gdy w 1621 r. Ryga poddała się Szwedom, jezuici opuścili miasto, porzucając większość wyposażenia kolegium. Biblioteka została wtedy przejęta przez władze szwedzkie. Większość dzieł przekazano uniwersytetowi w Uppsali, gdzie pozostają do dziś. Stosunkowo niewielka liczba książek powędrowała natomiast do innych instytucji i jest obecnie rozproszona po różnych miejscowościach Szwecji, Łotwy, Rosji, Białorusi, Litwy, Polski i Estonii.

Za punkt wyjścia rekonstrukcji służyły lista sporządzona przez kapelana dworu Gustawa Adolfa – Johanna Bothvidiego (1575–1635) oraz kartoteka szwedzkiego bibliografa Isaka Collijna (1875–1949). Zgromadzone dane zostały zweryfikowane i uzupełnione na podstawie znaków proveniencyjnych zachowanych egzemplarzy oraz dawnych rękopisów jezuickich, jak *Liber rationum* kolegium ryskiego, zawierającą informacje na temat nabycia książek lub ich oprawienia. Ponadto przeprowadzono kwerendę w zagranicznych instytucjach w celu odszukania książek, które jezuici zdążyli wywieźć z Rygi przed rokiem 1621.

Atutem recenzowanej książki jest solidny aparat naukowy. Oprócz wzorcowo opracowanych opisów bibliograficznych należy zwrócić uwagę na wstępne eseje w wersji angielskiej i łotewskiej, stanowiące właściwie obszernie, autonomiczne studia. Pierwszy esej, autorstwa Andrew Pettegreego i Arthura der Weduwena, omawia losy bibliotek jako łupów wojennych. W kolejnym tekście Laura Kreigere-Liepiņa ilustruje źródła i metodę opracowania katalogu. Esaj Reinisa Norkārksla dotyczy genezy i rozwoju kolegium ryskiego oraz jego roli w życiu miasta i w funkcjonowaniu prowincji litewskiej Towarzystwa Jezusowego. Renāte Berga opisuje zawartość księgozbioru jezuickiego i jego znaczenie historyczne. Na koniec Andris Levāns i Gustavs Strenga analizują grupę kilkunastu rękopisów pochodzących z klasztoru cysterek św. Marii Magdaleny. Wszechstronny dostęp do opisanego materiału zapewniają indeksy tytułów, autorów, wydawców, chronologiczny, językowy, miejsc wydania, darczyńców, proveniencji według instytucji oraz instytucji, w których książki są obecnie przechowywane. Edycję uzupełnia bogaty, 60-stronnicowy aneks ikonograficzny zawierający reprodukcje dokumentów i książek, a także fotografie ikon i naczyń liturgicznych wywiezionych razem z księgozbiorem.

Wartość książki polega nie tylko na zilustrowaniu roli jezuitów w życiu religijnym i kulturowym Rygi, lecz także na naświetleniu zagadnienia obiegu książki w środowisku zróżnicowanym pod względem etnicznym i wyznaniowym. Proveniencja książek gromadzonych przez jezuitów świadczy o szerokim zasięgu ich kontaktów, które obejmowały zarówno lokalną elitę mieszczańską i duchowną, jak i położone na zachodzie Europy ośrodki wydawnicze. Znakomita praca edytorów wzbogaca dotychczasową

literaturę na temat księgozbiorów klasztornych i stanowi przydatną pozycję do poznania spuścizny kulturowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Andrea Mariani*

 <https://orcid.org/0000-0001-7117-8269>

BIBLIOGRAFIA

- Biezais, Haralds. *Das Kirchenbuch der St. Jakobskirche in Riga 1582–1621*. Uppsala: A.-B. Lundequistska Bokhandeln, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1957.
- Chankowska, Zofia, ed. *Quarta Tabulatura Collegii Rigensis Societatis Jesu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, 2021.
- Helk, Vello. *Die Jesuiten in Dorpat 1583–1625. Ein Vorposten der Gegenreformation in Nordosteuropa*. Odense: Odense Universitet, 1977.
- Kleeberg, Gerhard. *Die polnische Gegenreformation in Livland*. Leipzig: M. Heinsius Nachfolger, 1931.
- Kleijntjens, Joseph, ed. *Fontes historiae Latviae Societatis Jesu = Latvijas vēstures avoti jezuītu ordena arhīvos*, vol. 1–2. Riga: Institut d'histoire de Lettonie, 1940–1941.
- Kurtz, Eduard. *Die Jahresberichte der Gesellschaft Jesu über ihre Wirksamkeit in Riga und Dorpat 1583–1614*. Riga: Komisionsverlag von A. Gulbis, 1925.
- Strenga, Gustavs, Andris Levāns, Renāte Berga and Laura Kreigere-Liepiņa, eds. *Catalogue of the Riga Jesuit College Book Collection (1583–1621). History and Reconstruction of the Collection = Rīgas jezuītu kolēģijas grāmatu krājuma (1583–1621) katalogs. Krājuma vēsture un rekonstrukcija*. Riga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2021.
- Trypućko, Józef and Michał Spandowski, eds. *The catalogue of the book collection of the Jesuit College in Braniewo held in University Library in Uppsala = Katalog księgozbioru Kolegium Jezuitów w Braniewie zachowanego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali*, vol. 1: *Introduction. Manuscripts. Incunabula*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2007.

* Wydział Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

 mariani@amu.edu.pl